

Kiri István első világháborús hadifogoly naplója

Juhász Balázs

Történész, ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék; juhasz.balazs@btk.elte.hu; ORCID: 0000-0002-2515-4773

Abstract

István Kiri's WW I Prisoner-of-War Diary

The diary of prisoner of war István Kiri provides a fascinating insight into the Italian hinterland during World War I. The source can help historians better understand everyday life in captivity, especially the ways in which people who until the war were only familiar with their home region, perceived other cultures.

Keywords prisoner of war, world war I, diary, Italy

A naplóíró 1889. január 23-án született Kiri István és Varga Anna fiaként. Négy testvére közül Imre bátyja csecsemőként meghalt, Antal és Imre öccse a világháború alatt is élt és gyakran előkerült nevük a naplóban, Ferenc öccse viszont négyévesen, 1905-ben meghalt. István szülei szintén életben voltak a háború alatt. Kiri István 1914. február 18-án vette feleségül Szegeden Kispéteri Etelkát. Elsőszülött gyermekük, a csecsemőként, 1915 januárjában meghalt Piros születésénél viszont már nem biztos, hogy jelen lehetett, mert számunkra ismeretlen időpontban elvitték katonának. További gyermekeik a világháborút követően, 1920-ban és 1924-ben születtek.¹ Kiri István, felmenői és leszármazottai is a Szeged környéki

1 FS, Horgos, szül.anykv., 1894., 131. sz. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:XZ86-R8R>; FS, Szeged alsóváros, szül.anykv., 1886., 1106. sz. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:XZ6X-HG4>; *ibidem* 1898., 129. sz.; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-YS8R-BW4>; *ibidem* 1898., 794. sz.; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9P63-9DVV>; FS, Szeged, hal.anykv., 1905., 162. sz.; <https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:6J3W-BDTK>; *ibidem* 1915., 29. sz. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6V1P-VTKT>; FS, Szeged, ház.anykv., 1914., 168. sz. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-L9QF-QFQR>

tanyavilágban gazdálkodtak. A fiúk hagyományosan István nevet kaptak, így a naplóíró az apjára utalva folyamatosan ifjabb Kiri Istvánként hivatkozott magára naplójában. A világháborút követően, amikor neki is született egy István nevű gyermeke, végül idősebb Kiri István lett belőle is. Az Istvánok láncolata a naplóíró dédunokáinál tört meg, akik egyben a napló felfedezői is – a családi papírok között találták meg dédnagyapjuk naplóját. A naplóíró Kiri István élettörténetét és feljegyzéseit unokája, Kiri István (1948–2023) őrizte meg az utókor számára. Leszármazottaik mindkettejük emlékét tisztelettel és szeretettel ápolják tovább. Az eredeti kézirat továbbra is a család tulajdonát képezi. Ezúttal köszönöm Kiri Luca engedélyét, hogy közölhettem dédnagyapja naplóját.

A családi emlékezet szerint István sebesülés és kitüntetés nélkül élte túl a világháborút, amit megerősít, hogy nem szerepel semmiféle sebesülési és kitüntetési nyilvántartásban. Végül a gazdálkodás során sebesült meg, ugyanis 1937 márciusában a lova fejbe rúgta és kifolyt az egyik szeme.² A világháborút követően még az atyja birtokán gazdálkodott, majd 1922-ben önállósította magát 22 holdon, amit az 1930-as évek végére 41 holdra gyarapított, illetve ekkor a helyi közösségen belül is fontos szerepet töltött be, például egyházközségi bizottsági tag, illetve legényegyesületi pártelnök volt.³

Kiri István fogságba esés előtti hadiútjáról csak annyit tudunk, hogy közlegényként nyolc hónap frontszolgálatot teljesített,⁴ a szegedi cs. és kir. 46. gyalogezred 9. századában szolgált, amely a kikülönített III. zászlóalj része volt. 1916. augusztus 9-én esett fogságba az olasz fronton, a Mrzl Vrh-ön. Augusztus 8-án, három akna felrobbantását követően a szomszédos védőszakaszból a 21. század sikeres támadást indított, amit augusztus 9-én hajnalban a 9. századnak kellett támogatnia. Ekkorra viszont az olasz védelem megerősödött, így a túlerőnek köszönhetően Kiri több bajtársával hadifogságba esett. Az Emilia dandár kötelékébe tartozó 119. gyalogezred katonái a saját ezredtörténetük szerint 26 osztrák–magyar katonát ejtettek foglyul.⁵ Kiri a naplójában rendszerint 24 negyvenhatos foglyról írt, az ellentmondást egyéb információk hiányában nem lehet feloldani.

2 *Dél-Magyarország* 1937. március 11.: 7.

3 A mai Gorizia és Nova Gorica.

4 Csíkvári (szerk.) 1938: 261.

5 Ministero della guerra 1927: 134.

A fogság későbbi helyszíneit 1916. augusztus 10. (Cividale del Friuli) és 1919. július 20. (Piovene Rocchette) között a napló pontosan ismerteti.

A ránk maradt napló biztosan nem az eredeti füzet, a bejegyzések ugyanis nem időrendben követik egymást. Például Kiri az 1919. február 20-ai vicenzai tartózkodását hamarabb rögzítette, minthogy elmesélte volna miként távozott 1918. május 2-án a Champlas erődből. Az utólagos átírássra utal, hogy a füzet legelején 1916. augusztus 11-től 1919. szeptember 21-éig felsorolta kinek írt, 1916. október 28-tól 1917. augusztus 15-éig pedig azt rögzítette, hogy a neki küldött levelek mikor érkeztek meg. A kapott levelek listáját közlöm, mert hasznos a cenzúra működésének modellezéséhez. Van, ami ismétlődik: a fogságba esésről van a napló elején egy rövid összefoglaló, hogy később sokkal részletesebben olvassuk a történéseket, illetve vissza-visszaüljön erre a szerző. A ránk maradt napló tehát valamiféle másolókönyv lehetett, ahova a véglegesített szövegváltozat került. Kiri István a füzetet a hazatérést követően is használta, ugyanis az egyik üres oldalon szerepel két 1926. június 25-ei és 26-ai bejegyzés jelentős összegekről, amelyek közül csak egyikhez írta oda, hogy házépítésre adta. A napló szövege is igazából egy vázlatkönyv, amelyben Kiri István a bejegyzéseket el nem küldött levelekként írta, majd mindig aláírta.

A könyvecske részben imákat, dalokat tartalmaz, amelyeket Kiri István saját szórakoztatására talált ki. Ezeken a korabeli katonanóták és katolikus templomi dalok mellett a népköltészet és az iskolában tanult művek, mint például Petőfi Sándor versei hatását lehet felfedezni. Szemléltetésként csak egy Boldogasszonyhoz írt fohászt közöltem, illetve egy fossanói táborleírást, mert a többi nem tartalmaz új információt, illetve irodalmi mércével mérve nem képvisel kiemelkedő értéket.

A szöveget a szülőhely jellegzetes nyelvezetére utaló elemeken kívül, amelyeket változatlanul hagytam, helyesírási hibák is jellemzik: nincs központozás, a todalékok végi n betű szinte mindig elmarad, az egybe- és különírás szabályai nem mindig érvényesülnek, a kettős mássalhangzók helyett szinte mindig csak egyet találunk, a számokat úgy todalékolja, hogy az utolsó szótagot betűvel megismétli, a zöngés-zöngétlen hangokat pedig sokszor felcseréli a szerző. Ezeket a könnyebb értehetőség érdekében jelölés nélkül javítottam. A helynevek átírásakor az első alkalommal meghagytam az eredeti formát a helyes alak megadásával, a későbbiekben pedig a javított változatot használtam. Egyes szövegrészletek értelmét

nem mindig sikerült kibogozni, ezt az ilyenkor bevett módon jelöltem. A szövegrészletek időrendjét egyedül az 1919-es vicenzai megjegyzésnél javítottam, illetve a legelső, fogságról szóló bejegyzést elhagytam, csupán a részletes, hosszabb változatot közöltem. A meglehetősen sokszínű dátumformátumokat meghagytam eredeti alakjukban. A valuták megjelölését se bolygattam, mert már lehetetlen kibogozni a megadott fillér mikor jelölte a magyar és az olasz váltópénzt. Egyedüli támpontunk, hogy az olasz hadifogoly munkáltatásért óránként minimum 5 centet kellett fizetni, vagyis ahol a munkabérre utal a fillér, az valójában centesimo. Ahol egyéb, kiegészítő információkra volt szükség, azt lábjegyzetben közöltem. A Kiri István által írt levelek listáján és a dalokon, imákon, verseken túl szinte minden esetben elhagytam a szerző bejegyzésenként ismétlődő aláírásait, hacsak az nem épült bele szervesen a szövegbe. Szintén hiányzik az eredeti füzetcske elején található lista Kiri változó címeiről, bajtársairól, rokonairól. A tulajdonképpeni naplóban a fontosabb rokonok, bajtársak enélkül is felbukkannak, így ezekből is átjön, hogy nagyon szoros volt a naplóíró köteléke családjával és a hadseregen belül kialakult közösségével.

A szöveg közlését elsődlegesen a létezése indokolja, ugyanis Olaszországból nagyon kevés olyan első világháborús hadifogoly napló maradt fenn, amit legénységi állományú katona írt. A napló fontos forrás az olaszországi hadifogoly munkáltatásra, az étkezés és a hadifogoly pénzgazdálkodás menetére, illetve érdekesek, esetenként kifejezetten szórakoztatóak a szerző empatikus fejtegetései a helyi népviseletről, a tájról, a kulináris szokásokról, illetve a földművelésről. Ráadásul a szöveg legvégén közölt kimutatás segít modellezni a cenzúra gyorsaságát.

Fogságba esésünk

1916. év szép augusztus hónap 8-ik napján este az olasz Stellungot⁶ felrobbantották, mely után óriási nagy ágyú tűz keletkezett mindkét részről, így a támadásunk később⁷ éjjel után. A 21. század⁸ sok olaszt elfogott, ezután a 9. századnak is támadni kellett.⁹ Nekünk segítségre kellett menni, ekkor a túlerővel szemben fogság[ba] estünk.¹⁰ Midőn a lövészárkokba kísérték, rengeteg olasz katonákkal volt a futóárok tele, lekísérték bennünket a közel lévő kompani stáphoz.¹¹ Itt nagyon nagy kavernák volt[ak], sok katonaság készenlétben volt. Itt benyomtak bennünket egy nagy czelt sátorba,¹² itt voltunk egész világos reggelig. 24-en voltunk 46-osok. Kizsebeltek minket, késeinket mind elvették, reggel aztán kiállítottak, erős őrséggel körülfogtak. Megolvastak és kísérték lefelé, az útban sok sebesültet vettek lefelé és jöttek sok trének, hozták a muníciót és a kokinnéket (sic!), vizet is. Jött felfelé a sok reserve¹³ katonaság, egyik barátságosan szólt „bone bone Italia”.¹⁴ Volt köztük sok, ki seggbe akarta az embereket rúgni, szidott és átkozott bennünket, de a posztok¹⁵ nem bántottak, csak nagyon felügyeltek, hogy rendben menjünk. Amint lefelé értünk az Isonzóhoz, ott már a sok reserve katonaság csak úgy rohant, árkon bokron elébünk. Azt hittem, keresztülgázolnak rajtunk, de csak nézni jöttek, hogy milyen bakákat fogtak. Ők itten fölkísérték egy faluba, a brigád

6 Állás.

7 Késétt.

8 A 21. a szegedi 46/III. zászlóalj menetszázada volt a 19-20. védelmi szakaszban. Kiri István a 9. században szolgált a szomszédos 21. szekcióban. A századok háromnegyede az első, negyede pedig a második vonalban. Ezek a védőkörzetek a Mrzl nyugati szélén húzódtak. Négyesi 2007: 38.

9 A szegedi cs. és kir. 46. gyalogezred III. zászlóalját az anyaezredtől elkülönítve, a Mrzl-n vetették be. Lásd: Pintér – Stencinger – Rózsafi 2022: 108–109.

10 Az Emilia dandár, ebben az esetben a 119. gyalogezred katonái augusztus 8-án három aknarobbantással előkészített osztrák–magyar támadás visszaverése során 26 osztrák–magyar katonát ejtettek foglyul. Ministero della guerra 1927: 134.

11 Kompanie stab, német, századparancsnokság.

12 Helyesen zelt (német, sátor, vagyis sátor sátorba).

13 Tartalékos, itt pihenő.

14 Valószínűleg „Buona, buona Italia”, ami magyarul „Jó, jó Olaszország”-ot jelent.

15 Az örök.

kommandóhoz,¹⁶ itten egy nagy deszka barakkban, drót ágyakon szalmán feküdtünk. Itten a sarzsikat¹⁷ és néhány inftát¹⁸ kihallgattak, de előtte ugyan meg kellett tisztán fürödni. Volt jó meleg fürdő. Azután a szó szoros értelmében mindent elszedtek tőlünk, még az imakönyvet, vagy olvasót, kinél volt. Még a kis tükröt is. Ezután adtak rizsát, egy-egy katonakenyeret, egy kupa bort, innen kikísértek a gyepra több ízben, lefényképeztek bennünket, ezek után két autó érkezett. Ezalatt az olasz banda is kirukolt¹⁹ és sok katonaság volt ottan, kíváncsisággal néztek bennünket. Lehetett öt óra, mikor autóba ültünk. Vittek bennünket csendőri őrizet alatt beljebb, egy faluba értünk, de a nevét nem jegyeztem fel akkor, mert nem volt hozzá kedvem. Itten egy padlós épületbe zártak fel.

Augusztus 10-én reggel itten kaptunk egy-egy kenyeret és konzervát.²⁰ 9 óra tájon felkísértek a parancsnoksági épülethez. Kísértek itten is. A káplárt és a frajtert²¹ és néhány infanteristát kihallgattak, innen aztán visszakísértek. Azután rövid idő múlva két teherszállító autóra ültünk, csendőrök vittek bennünket beljebb, egy erős tüskös²² dróttal körülvárt czelt lágerbe²³ értünk, melynek Cividale²⁴ a neve. Itten aztán megint rizsát kaptunk, másnap megfürdettek finom gőzfürdőn és ruháinkat kifertőtlenítették.²⁵ Itten volt aztán rizs, makaróni, amerikai hús, néha egy kis bor is. Ezek után Görztől nagy ágyútűz hallatszott.²⁶ Foglyok érkeztek vagy nyolcszázan. Ekkor mondta a láger kommandás avanti a talján tutti morto Ausztria,²⁷ magyarul mind meghaltak. Cividale ki volt zászlózva, innen

16 Az Emilia dandár parancsnoksága ekkoriban a Krn-Sleme legelő-Mrzli térségében volt, de nem tudni pontosan melyik városban. Ministero della guerra 1927: 149.

17 Tisztos.

18 Infanterista, a német gyalogos katona eltorzult formája.

19 Kijött, a német rücken szóból.

20 Konzervet.

21 Helyesen Gefreiter (német), őrvezető.

22 Tüskés, vagyis szöges.

23 Tábor (német).

24 Cividale del Friuli.

25 A cividalei egy karanténtábor volt, ahol fertőtlenítették a hadifoglyokat és ruhájukat, illetve különféle fertőzésekre tesztelték le őket.

26 A mai Gorizia és Nova Gorica. A nagy ágyúzást magyarázza, hogy ezek voltak a hatodik isonzói csata utolsó napjai.

27 Hibás olaszszóval: Előre Olaszországba[n], Ausztriában mindenki meghalt.

aztán augusztus 24-én 450-ünket kikísérték az állomásra. Hoztak beljebb bennünket, beljebb Udine, Verona, egy megerősített hely és Milánón át, ez egy szép nagy város, itt is sok kíváncsi néptömeg nézett bennünket.²⁸ Előbb Veronán egy-egy kenyeret és konzervát kaptunk. Folytattuk utunkat Turinón által, 25-én este 10 órakor Fossanóba, egy régi lőszergyártó raktárépületekbe helyeztek el bennünket. Itten lettünk 900-an, sok 5-ös és 61-es magyarok,²⁹ kik már egy éve itten voltak. Körülbelül lehetett száz hold területű ez a fogoly láger. Fenyő, vadgesztenye, akác, szil, nyárfa, platán, s[a]több[i]-féle fák takartak el bennünket és egy kis csörgő patak folyt végig, melynek gyorsan játszó fodrain el-el méléztünk hazagon-dolva kedves szép magyar hazámba, a boldog családi körbe. A menázsi³⁰ reggel elejibe kávé, a télen 9 [szem] dió, vagy 15 [szem] gesztenye, vagy mandula, vagy 10 szem mogyoró, alma, ilyesmi csemege. Délben húsleves, este makaróni. Munka öt napba került, mindég került valami, nagy kőfalal sűrűn körül vett posztokkal³¹ voltunk körülzárva. Egy héten egyszer kivittek sétálni. A lénungunk³² csekély, 15 fillér³³ naponta.

Sétálással, henyéléssel töltöttük a nehéz, szomorú fogsági napjainkat. Csak az erdőt, eget, földet és a kőfalat láttuk. A külvilágtól egészen el vagyunk zárva, csak az a jó, hogy magyarok vagyunk együtt sokan, a többi román, szerb és jó német barátok.

Kelt az erdőben

Mikor Itáliában foglyok voltunk, akkor igen szomorúak voltunk, mert nem tudtuk elgondolni, mikor fogunk haza menni. Az igaz, hogy rossz dolgunk nem volt, csak hogy pénzünk az kevés volt. Enni kaptunk mi eleget, kis kását legtöbbit. Foglalkozásunk az nem volt, egész nap csak

28 Ez a spontán kíváncsiság jellemző volt.

29 A temesvári cs. és kir. 61. gyalogezred katonái a Doberdóról érkeztek. Pintér-Rózsafi-Stencinger 2017: 112–123. Az 5. honvéd gyalogezred felmorzsolódott Przemysl védelmében, vagyis olyan „ötösökről” lehet szó, akiket a kiképzés után már egy másik, az olasz frontra irányított ezredbe vezényeltek. Nónay 1931.

30 Katonai szleng, koszt.

31 Örökkel.

32 A zsoldunk (német).

33 Valójában 15 cent, a naplóíró összekeverte a két váltópénzt.

sétálgattunk, mikor már ezt is meguntuk, akkor kártyáztunk, dominóztunk. Menázsink az volt rendszeren, legtöbbit kis makaróni, nagy bab, krumpli, demeg (sic!) káposzta és tarló répa. Háromszor egy héten húsleves és húsvi (sic!), volt is hozzá jó étvágyunk, egy fél csajkával bevágtunk, hanem zsír kevés volt rajta. Tarló répához és a káposztához jó étvágyunk csak akkor volt, ha a protzsák³⁴ üres volt. Ezekről szólni nem lehetett, mert ha valaki szólt, esetleg az mindjárt az áncselbe³⁵ jutott. Ott volt aztán a jó dolga, mert menázsit ott nem kapott, csak kenyeret és vizet amennyit jól esett. Néha-néha dolgozni is kellett, tuskót szedni, az utakat igazítani, a konyha részére tűzrevalót takarítani. Ez nem sok volt, csak sétálgatás volt bőven. Tegyük most félre ezeket, nézzük meg az ünnepeket, szólok ezekről is valamit, hogy miről tudtuk mi ezt itt meg. A karácsonyt már nehezen vártuk, mert mindnyájan csak azt mondtuk, hogy a karácsonyi ünnepekre a menázsit meg lesz bővítve. El is jött a szép karácsony estéje, gondoltunk is holnap egy jó ebédre, de egy kissé megcsalatkoztunk, csak mint köznapon most is az vagyunk. Ebéd után gesztenyét kaptunk eleget, minden ember 10 szemet, tehát mi azt tételeztük fel, hogy a talján[okn]ak ez a legjobb eledel, mert mikor ünnep közeleg, mindég gesztenye érkezett. Olaszország hegyes völgyes határa, de sok fejes káposzta terem rajta. A magyar fogoly minden napra csak azt kapja. Ettől aztán megnő nagyra a hasa. A tarló répa-káposzta csak hadd maradjon az olasznak, ha zsírt nem adnak reája, csak őneki való ez az eledel. A magyar embernek csak a bor és a hús kell, amit mi Itáliában szép kevés van, jobban mondva nincs, tehát szép magyar hazánknak a földön nincs párja. Ott volt nékem minden boldogságom, nincsen olyan több e világon. Én már boldog csak akkor leszek, [...].³⁶

Kiri István által³⁷ 1917. I. 16-án feladott 50 koronából III. 12-én 37 líra 91 centesimót megkaptam.

1917. március 20-án kihoztak bennönket munkára, harmincan voltunk együtt magyarok. Mikor dolgozunk 50 fillért kapunk munkabért, írta ifj.

34 Kenyeres zsák, a német brot rossz átírása.

35 Fogda, vagy börtön, ismeretlen a szó eredete.

36 Itt megszakad a bejegyzés.

37 Értsd az édesapja részéről.

Kiri István, Pinerolo, 1917. április 20-án. Nagyon szép meleg idő van, kint voltunk sétálni.

Pinerolóból kijöttünk Perrero-ba erdőt irtani 1917. június 9-én. Írtam 1917. július 15. vasárnap. Nagyon meleg van, pihengetünk itt. Húsvét napján³⁸ havas eső esett, szép misénk volt, gyónást és áldozást elvégeztem. Tejes kávé is kaptunk. Az étkezés makaróni, bab és rizsa, egy kis bor, reggel kávé, egy héten háromszor húsleves. Írtam 1917. április 9-én, húsvét másnapján nagyon szép idő van.

Pénzt megkaptam 32 líra 5 centimért 1917. június 13-án Kiri Istvántól.

A pakkot megkaptam 1917. augusztus 5-én melyet július 16-án adtak fel: 1 pár ing, 1 pár gatyka, 1 pár zsebkendő, 1 felső ing és törülköző, cukor, 2 pakli dohány, imalevél és ami a legfőbb ezen a világon nekem az én kedves jó kis feleségem jól sikerült arcképét is megkaptam VIII. hó 5 havi Boldogasszony napján,³⁹ hála legyen érte az Istennek.

Nagyon szép idő van, vasárnap bort iszogatok, írtam 1917. augusztus 5-én este.

A pénzt megkaptam, 1917. augusztus 17-én összesen 33 líra 76 centimes. Szép idő van. Kiri István tot.⁴⁰ Szép idő van 1917. VIII. hó 15-én.

1917. augusztus 31-én szép idő van.

1917. szeptember 23-án a meanai hegyen vagyunk. Szép vasárnap, de de elég szomorú, még a madár se jár erre. Nagy szárazság van. Ifj. Kiri István a colletói⁴¹ hegyről. Behoztak egy Susa nevű városba, egy kaszárnyába. 1917. november 16-án este itt be vagyunk zárva egy szobába, erős őrizet alatt vagyunk még az ablakba se szabad menni. A fronton van valami.⁴² Szép meleg napos idő van. Susa.

38 1917-ben húsvét vasárnap április 8-ra esett.

39 Vagyis 15-én, nem tudni mire utalt az öt havi.

40 Értsd meghalt (német). Nem sikerült beazonosítani.

41 Colletto dell'Orsiera.

42 A caporettoi áttörés, majd pedig az olasz csapatok hátrálása a Piave vonaláig.

1917. november 24-én délután Susából eljöttünk gyalog 1917. év November 28-án reggel, Soliuszba⁴³ értünk este (25 Kil[o]m[éter]). 29-én délben indulunk, este értünk Szerantóba⁴⁴ (11 Kil[o]m[éter]). Innen fel a várba⁴⁵ (8 kil[o]m[éter]). Itten fent a magas hegytetőn vagyunk a barakkban. 30 centi magas hó van. Nagyon hideg van. Írtam 1917. XII. 30-án. Unalmamban írok, nem tudom mi van mostan otthon, mert levelet nem kapunk hazulról és mink sem írunk haza október 20. óta, csak békét a[d]na már a jó Isten, hogy ne kellene ebben a bizonytalan életben szenvedni a fogságban.

1917. december 8-án, Boldogasszony szeplőtelen fogantatása napján, fent itt vári barakkban, a szomorú fogságban, a béke hírek kezdenek már repkedni itten is, de a jó Isten tudja mikor szabadulunk meg bizony. E szép napon is éhes vagyok. A szép és jó magyar hazámért van ez mind azt tudom. XII. 8-án nagyon szépen süt a nap a fehér havon ma legalább a dologból itthon maradtam után követ törni.

Forte Champlas Seguin, 1918. március 10-én nagyon szép napos idő van, hideg van és nagyon szomorú az állapot, mert még levelet nem kapunk.

III. 1-től 6-ig hó esett. 1918. év III. hó 24-én de szomorú virágvasárnap virradt ránk, még mindig a szomorú hadifogságban vagyunk. Várjuk a szent békét. Hétköznap a műúton követ hányunk és törünk. Hazulról lapot még II. hó 20. óta nem kaptam. Nem tudom mi van velük.⁴⁶ Legújabb lapjaik November 20-án írt, az ismerősök sűrűbben kapnak levelet. Bodó János[sal], Bacsó Imré[vel], Pipics Jánossal együtt vagyok, domaszékiek. III. 24-n.

1918. év március 31-én, Húsvét napján oda voltunk a templomban, szép misénk volt. Champlas Dukol⁴⁷ nevű faluban mink fent lakunk 1600 méter magas hegyen, egy várban. Nagyon sokat kell le-föl járni, minden

43 Sauze d'Oulx torz fonetikus átírása.

44 Nem sikerült pontosan azonosítani a helyet. A megtett távolságok alapján Cesana Torinese, vagy a környéke lehet a hely.

45 Champlas erődje.

46 Értsd: az otthoniakkal.

47 Helyesen Champlas du Col.

nap lejárunk dolgozni a hegyi műúton követ törünk 6 kilométer hosszan Champlas Du Col és Cesana közt. December 1. óta itten dolgozunk mindég, még újév napján is, előtte vasárnap is, és még egy vasárnap mikó legroszszabb idő volt, akkó dolgozni kellett. Havat hánytunk. Itt máma szép idő volt délelőtt, de mán délután kezd esni a hó, itten környes-körül csúnya havas hegyek vannak, csak imitt-amott olvadt így kicsit, ahova a nap jól odasüt. Nagyon szomorú húsvét ez. Ebéd egy kanál rizsa, 1 kanál birge⁴⁸ gulyás, reggel egy kanál kávé, most levelet írtam. Hazulról régen, november 23-án írtat kaptam. Igaz nékem vagy nekünk se volt szabad írni okt. 20-tól 1918. I. 20-ig. Most is két hétbe egyszer lehet írni 15 sorig 1 lapba. Ez is nem tudom elméné. Itten a hírek, hogy az orosz békét kötött, akkor bízok, hogy nem sokáig tart mán a háború, a[d]ná Atya Isten, hogy mehetnénk haza a mi kedves jó hazánkba, ahonnan most is jobb híreket hoz a szél, és a posta is a szomorú hadifoglyoknak. Csak a jó Isten a Győzelmes szent Békét a[d]ná meg, ami igazságért fegyvert fogott bajtársainknak, kik most is még küzdhetnek otthon hazáért, királyért és a családi otthonunkért is, én több 46-os bajtársammal még 1916. augusztus 9-én, éjfél után, midőn támadásba mentünk, a túlerő közrefogott bennünket, 24-önket, akik előre ki lettek küldve, az olasz foglyul ejtettek, de sok bajtársam halni maradt ottan, hogy hányan és kik maradtak meg, vagy mi lett a többivel, nem tudom. Nékem és néhány bajtársamnak ezt a szomorú fogságot adta az Úr Isten, ma mán a 2. húsvét napját ünnepeljük az olasz hadifogságban. Hej, bizony régen nem kaptam hazulról levelet, nem tudom mi van otthon, élnek még talán mán, az Antal öcsém is otthon van, úgy gondolom, de hogy szegény Imrével mi van, meg van-e még kedves feleségem és édös szüleim az Isten oltalmába maradok hű, szerető, kedves Imre és Antal testvéreim. 1918 év húsvét napján március 31-én.

Együtt vagyok több ismerősökkel, akikkel fogságba estem 1916. VIII. 9-én. Bodó János[sal], Bacsó Imré[vel], Pipicz Jánossal is együtt vagyok. Itten együtt haragíjjuk és békíjjük egymást. Erős őrizet alatt vagyunk, közülünk 4-en jól elkészülve elindultak haza, de elfogták őket. Sokan elszöktek, de nagyobbbrészt elfogták, mert nagyon veszélyes, nagy havas hegyek

48 Birka.

közt vagyunk. Mos[t]mán még erősebb Alpini kalapos katonák⁴⁹ őriznek bennünket. Unatkozás helyett írogatok. Húsvét vasárnapján mingja (sic!), ha lehet, bort iszogatok. A kantinban 1 liter bor 1 korona 50 fillér, 1 kiló sajt 6 korona, 1 kiló gesztenye pucolva 2 korona, minden nagyon drága. Fokhagyma, vöröshagyma és tej is van. A tej 1 liter 50 he (sic!) fillér. A napi bér 40 fillér, a lénung⁵⁰ 15 fillér, összesen 55 fillér. Hej, Istenem, csak szabadulhatnánk már!

1918. év március 31-én barakkban.

1918. év április első óta hó volt. Most is hó van, még nagy mindenütt.

Április hó 7-én fehér vasárnap, nagyon nagyon szép idő van, nincs semmi olyas bajom, csak az, hogy Olaszországban kell szenvedni még most is. Adja a jó Isten, hogy itt másik virágvasárnapot otthon érhetném már meg. Kedves feleségem fényképét nézegetem, de semmit nem tudok jó szüleim felől sem és feleségemről sem. Legújabb levelük 1917. november 3-án írt. Nem tudom miért nem jön hír felőlük.

1918. év április 14-én [az] első óta minden nap esik a hó, méteres új hó van itten, nagy tél van. Október 20. óta havat hányunk a műúton és követ törünk mikor hó nincs. Friss, jó egészségben vagyok.

1918. év április 21-én vasárnap esik a hó. Nagyon méteres havak vannak itten. Mindenitt minden nap esik hó. Itten eső helyett hó esik most is. Az úton hóval dolgozunk, csak vasárnap nem. A jó Isten tudja mikor szabadulunk meg innen, ebből a nehéz szomorú fogságból.

1918. év április 28-án is esik a hó, most is. Hej, de milyen helyen vagyunk! Legutóbb április 25. és 24-én is nagy havat hánytunk, ember magasságú hóhányás közt járunk fel a vári lakásunkba. Mindég dolgozunk, mikor hó nincsen, követ törünk. A kötörés is elfogy már, valam[ely]ik nap megyünk tovább, de hogy hova nem tudom. A békét reméljük, de olyan

49 Az alpini az olasz hegyivadász alakulatokat jelöli.

50 Zsold (német).

nagyon vakítva vagyunk, hogy semmit nem tudunk az itteni helyzetről. Azt tudjuk, hogy Oroszországban béke van, talán az Antal öcsém is otthon van. Ha Isten segít én is vagy mi is reméljük, hogy egy pár holnap⁵¹ múlva otthon leszünk, kedves jó magyar hazánkban, kedves feleségem Kispéter Etelkám és jó szüleim, kedves Imre és Antal öcsémmel, ha még megvannak viszontláthatjuk egymást és hálát adhatunk a jó Istennek, hogy ennyi viszontagság után haza segített bennünket. Most is levelet nem kapunk hazulról, se semmit, hogy mi van velük nem tudom. Legújabb levelük (november 23-ait) megkaptam II. hó 20-án. Pénzt is, háromszor 50 koronát augusztus 14-ig megkaptam, de azóta nem kaptam, nem tudom miért nem küldtek. Talán nem vették föl, mert igen jót segítettetek volna rajtam. Igaz, hogy pénzem mindig van, ezidáig is 28 korona, mert spórolgatom. Igaz az egész télen mindég dolgozni kellett egy forgalom nélküli műúton. Napi bér 40 fillér, lénung⁵² 15 fillér, összesen naponta 55 fillér, de a drágaság nagy, egy kiló gesztenye 2 korona, egy kiló sajt 6 korona, de nem is lehet kapni. Bor nem elég, 1 liter 1 korona 50 fillér, 1 liter tej 50 fillér, az is vizes, kenyeret venni nem lehet, naponta csekély fél kilós kis kenyeret kapunk. A télen 800 grammos volt, mikor hó esett. A menázi⁵³ reggel fél liter fekete víz, nem kávé. Ezen dolgozunk délig, délben egy liternyi makaróni tészta, vagy rizsa. Az is sokszor csak víz. Néha van este hal is és sajt, akkor nincsen menázi. Egy héten háromszor húsleves és egy kis hús, de ha húst főznek, akkor nem tesznek bele semmit. Szoktak babot és krumplit is keverni a makarónival, vagy rizs rizsával, az jó. Én naponta este mindég fél liter tejet szoktam szoktam venni 15 fillérért, néha egy kis bort is iszogatok, vagy szárított tészta gesztenyét,⁵⁴ de sokat nem lehet költeni ebből a kevés pénzből. Akinek hazulról jön, az jobban költhet, de én nem kaptam 9 holnap⁵⁵ óta, pedig jött a többi szegedi bajtársaimnak. Én nem tudom mi oka, hogy nem kapok, no de nem baj, fogságban vagyunk, de mégis szenvedünk kedves hazánkért és a királyért és a jó hozzátartozóinkért is, mert 9 holnap óta mindég havasok közt szenvedünk és méteres havak vannak. Most is széltiben hó van itten. Nem tudom milyen termés

51 Értsd hónap.

52 Zsold.

53 Az ellátmány.

54 Értsd: szárított gesztenyét eszem.

55 Értsd hónap.

lesz, pedig szép rozs vetések voltak itten is, de kiveszett a hó alatt. Itten is nagy szegénységben szenved a civilség is, mert kenyeret is sok része úgy faszol,⁵⁶ mint a katona. Alpini katonák őriznek bennünket, civilel nem érintkezünk, pénzünk is csak blokk⁵⁷ van, csak a vári kintinban lehet vásárolni, ott is katona kintinos van. Az is úgy [le]húz bennünket, ahogy csak bír. Itten nagyon rossz helyen vagyunk. Úgy az idő párás. Tél, örökös tél van itten októbertől május utójáig. Mégis laknak ezek a szegény olaszok, itten is lóháton zsákban hordják a trágyát, és széjjel a hegyen ritka fenyőerdők vannak. Mindég erdővágással foglalkozásuk, meg a méteres hó van is a fákat húzatják, a két kerekű kordékon szállítják, az összes olasz alomban két kerekű kordéjuk van s még a katonasága és nép viselete olyan, mint nálunk. A felső öltözete divatos, de nagyon piszkosak a nők is. Igazán mostoha lehet itten az élet, még békében is semmi élvezet, csak a havas hegyek. Környes-körül⁵⁸ csúnya házikók, piszkosság van nagyon, ilyen helyek vannak ittenis. Isten őrizzen civilnél való tartózkodás[tól] és élelmezéstől is. Katonaságnál úgy készítenek, mint nálunk formán, csak hogy sovány étel van nagyon. Kenyeret szépet és jót kapunk, csakhogy nagyon kevés, mindég üres a hasunk. Csak a jó Isten segítene bennünket mihamarabb innen haza, mert különben éhhalál fenyegethet bennünket későbbben. Unalmamban írogatunk, mostan a barakklakásunkban, innenis ma, vagy holnap menjünk tovább, csak hazafelé mennénk mán. Esik a hó most is, méteres hó van itten, széltiben lejjebb, Cesana⁵⁹ faluban nincsen hó, pedig csak két kilométer légvonalban. A többi ismerősökkel még együtt vagyok, Bodó János[sal], Bacsó Imré[vel] és Pipicz Jánossal, ezek Szeged alsótanyai és domaszékiek, s a többiek dorozsmaiak, s a többi más falukba negyvenhatosok 24-en estünk fogságba 1916. augusztus 9-én. Hajnalban írtam 1918. év április 28-án.

A bécsi veres kerestől 5 korona segélyt megkaptam 1918. április 27-én, mely igen jól esett. 1918. év IV. 28.

56 Szerez, vételez, a német fassenből.

57 Táborpénz.

58 Körös-körül.

59 Cesana Torinese.

Forte Champlasból eljöttünk 1918. május 2-án d.u. 5 órakor, Cesanában háltunk 3-ikán, reggel 6 órakor megént gyalog 11 kilométerre mentünk Oulz-ba,⁶⁰ 10 órakor vonatba ültünk, útirány⁶¹ Salbertrand ([érkezés] 11 óra[kor]), Chiomonte Meana–Susa ([érkezés] 12 óra[kor]), Busso-leno, Collegno ([érkezés] 2 órakor), Torino ([érkezés] 2 ½ órakor), Asti ([érkezés] 4 ½ órakor d.u., szép kertészet van itten, szép sima vidék), Feliz-zano, Solero, Alessandria (nagy város, [érkezés] 5 ¼ órakor este, szép vidék, messziről látszanak a hegyek), Pineta⁶² ([érkezés] 6 ½ [órákor], 9, Tortona, Voghera ([érkezés] 7 ¾ órákor), Casteggio, Stradella⁶³ ([érkezés] este 9 órákor, nagyon szép síkság), Piakenza⁶⁴ ([érkezés] éjjel 11 órákor, ekkor szundikáltam), éjjel 1 órákor érkezünk Pizzighettone nevű vár[os] ba, ide értünk 3-ikán éjjel 1 órákor. Innen 15-ével⁶⁵ kimentünk munkára. Útirány 4-én: 10 órákor indultunk vonaton, ki Codogno, Sekugnago⁶⁶ végállomás, innen gyalog mentünk a helyszínre, Musia nevű faluba.⁶⁷ Itt vagyunk egy nagy gazdánál, de ezidáig nem jó, mert ő nem ad reserve⁶⁸ ennivalót, éhesek vagyunk nagyon. Nagyon szép vidék ez nagyon, mert méteres havak voltak ahonnan ide jöttünk, de itten minden nagyon szép zöld. Írtam 1918. év Május 5-én.

Oh, május királynéja, Boldogságos szép szűz, Mária, Istennek szent anyja, élet édesség szép reménység, könyörögj érettem, mert különben éhen kell veszni itten Itáliában, pedig attól Istenem óvj meg. Hej, de szomorú az élet, pedig nagyon szép és jó helyen vagyunk, csak ennivalónk van nagyon kevés, hacsak ezután jobb nem lesz, mert csak tegnap értünk ide, máma ünnepelünk, holnap, ha megérjük Isten segítségével megkezdjük a munkát. Írtam Musia 1918. V. hó 5-én. Szép borús idő van, szép apró

60 Helyesen Oulx-ba.

61 Itt közbevetette, hogy „Oulz 10 órákor”.

62 Helyesen Spinetta.

63 Helyesen Stradella.

64 Helyesen Piacenza.

65 Értsd tizenötén.

66 Helyesen Secugnago.

67 Valószínűleg Muzza Piacentina, ami inkább tanya, mint falu.

68 Tartalék, itt kiegészítő.

leánykák és menyecskék vannak itten, igen szép népviselet van nekik, Kremona⁶⁹ és Milánó közt vagyunk, nagy városok ezek.

1918. év Május 12-én vasárnap. Nagyon szép napos idő van, új helyen vagyok, Kirit ma is kimostam (sic!). Levelet írtam haza. Egy uraságnál vagyunk 15-en Cremona és Milánó közt.

1918. év Május 19-én nagyon szép meleg napos idő van, piros pünkösdi napján. Éppen az elmúlt két héten kaszáltunk, szénát raktunk ma is 9 óra hosszat. Most vetőgetik a kukoricát.

1918. május 30-án Úrnapja. Nagyon szép borússas, meleg idő van, Brembio, Pizzighettone, Cremona, ide jöttünk május 5-én. Ezidáig kaszáltunk, szénát takarítottunk a csekély 5 fillér órabérért. Friss jó egészségben vagyok.

1918. június 2-án. Friss jó egészségben vagyok. A kevés búza szépen ki van fejlődve, a kukorica kapálást megkezdték, de még most is szántanak, vetnek, meg van egy kevés elsőre kaszálni való is. Széna kaszálással foglalkozunk és kaszálunk. Most írtam panaszos levelet haza. Brembio nevű faluban.

Júni 10[-én] és 11-én esik az eső. Friss, jó egészségben tegnap levelet kaptam.

1918. év augusztus 11-és Kassalpuusterlengóban⁷⁰ egy uraságnál dolgozunk, több magyarral együtt. Most a héten csépeztünk, friss, jó egészségben vagyok. Száraz, meleg idők vannak itten.

1918. év augusztus 18-án vasárnap este Casalpuusterlengo faluban, friss, jó egészségben vagyok, nincs semmi olyas bajom, jó vacsoráltam rizsát, jó bort ittam, jó magyarokkal vagyok együtt. Nincs semmi olyas bajom, csak az, hogy otthon nem lehetek. Nagyon szép idő van. Casalpuusterlengo nevű falu mellett egy urasági kis majorban vagyok több bajtársammal. Ezredbélim

69 Cremona.

70 Helyesen Casalpuusterlengo.

nincsen, pénzem van most is még 50 korona. Hej, csak a jó Isten a békét adná mán meg. Kedves jó feleségem, Etelkám, kedves jó édősapám, édös jó szüleim és Imre és Antal öcséim is nagyon szeretném látni, viszont ölelni és csókolni. Istenem segíj meg, hogy az ellenségeim kezéből szerencsésen megmenekülhetnék. Ma van a mi jó királyunk I. Ferenc József felséges uralkodónk születésnapja, kinek keze alatt besoroztak, harctérre mentem és fogságba estem 1916. augusztus 9-én hajnalban, szóval éjjel, Karintiában, Mörzi vorkh⁷¹ jobb oldalán. 1918. VIII. hó 18-án.

1918. év szeptember 8-án, Kisasszony napján borúsan szeles idő van. Lapot írtam haza, friss, jó egészségben vagyok, nincs semmi semmi olyan hiányom, csak az, hogy otthon nem lehetek. Nagyon nehéz ahogy élet (sic!) ünnepeünk, hétköznap kaszálunk, ilyesmi munká[t végzünk]. Casalpusterlengo nevű falu mellett egy kis uraságnak dolgozunk, magyarokkal vagyunk együtt Pizzighettone Komando alatt.⁷² IX. 8-án.

1918. év szeptember 22-én friss, jó egészségben vagyok.

1918. év október 8-án friss jó egészségben vagyok, dolgozunk, szarát hordunk össze, csúnya munka van itten.

Hát hála a jó Istennek szép béke hírekkel vagyunk megvigasztalva, az egész népség ránk kajabálja, hogy béke van, olaszul Pácse⁷³ van. Ha igaz lesz⁷⁴ nagyon jót tesz velünk a jó Isten, haza mehetnénk kedves otthonunkba, Magyarországba, mely Itáliához képest paradicsomkert, csak Itália purgatórium.

Az 5-ik 50 koronát, mely Pizzighettone címre, augusztus 6-án 1918-ban volt feladva Horgoson, aláírtam 1918. év október 3-án. 31 líra 91 centimest kaptam meg.

71 Helyesen Mrzli Vrh.

72 Értsd: a pizzighettonei tábor parancsnoksága alatt.

73 Helyesen pace.

74 Nem igaz.

Casalpusterlengo nevű faluban Czigolona nevű majorban⁷⁵ egy kis uraságnál vagyok 8-án. Itt van Bodó János és Vámos Mátyás, sándorfalvi 46-osok. Csak jó Isten szabadítana meg bennünket innen is. Hűvös őszi reggelek vannak, a foglalkozás az, ami otthon.

1918. év október 27-én szép idő van, én kibetegedtem október 19-én és még ma is beteges vagyok. Most egy kissé jobban vagyok, itten Itáliá[-ban] mindenütt nagy betegség van, itt is a többi foglyok is betegek mind.⁷⁶ Kedves jó szüleim és kedves feleségem, tőletek is kaptam lapokat, megértettem, hogy feleségem beteges. [Kelt] Casalpusterlengo nevű faluban október 27.

1918. november 1-én egészséges vagyok, most kaptam 1 pár levelet és megértettem, hogy az Imre Budapesten van, elég baj.

1918. év november 3-án friss jó egészségben vagyok, most a hazánk levezéséről nagy hír van, most megkaptam 31 lírát 85 fillért. Borús, hűvös őszi idők vannak, nagy betegség, halálozás uralkodik itten. Isten angyal[a] milyen velünk.

1918. év december 1-én írom, friss jó egészségben vagyok. November 5. óta van béke hír,⁷⁷ azóta lássuk az olasz foglyokat jönni haza. Ködös, hideg idő van.

1918. év december 8-án friss jó egészségben vagyok Olaszországban, Pizzighettona, prov. di Cremona cím alatt, Casalpusterlengo nevű falu mellett Cigolona nevű majorban, egy kis uraságnál vagyunk. 16-an vagyunk együtt ismerősök. Bodó János domaszéki és Vámos Mátyás sándorfalvi.

1918. év december 15-én friss, jó egészségben vagyok, hideg, ködös idő van, most ünnepelünk. Most 36-an vagyunk együtt foglyok. Az ebéd húsleves

75 A Cascina Cigolona nevű majorság ma is létezik. Casalpusterlengótól körülbelül 10 kilométerre található, valójában San Fiorano településhez tartozik.

76 Ez a betegség valószínűleg a spanyolnátha.

77 A padovai gégyszünet 1918. november 4-én 15 órakor lépett életbe.

és főtt kukoricacső. A menázi is naponta 40 deka gramm kenyér.⁷⁸ Hej Istenem, mikor megyünk haza?

1918. év december 22-én friss, egészségben vagyok, hazafelé való menésről ábrándozunk, hogy meddig kell még itten szenvedni. Most is lapot írta haza a kedves feleségem[nek] és szüleimnek.

1918. dec. 25-ikét friss jó egészségben töltöttem el idefennben Italiában. Nagyon szomorú ez a karácsony. 36 embernek 1 akó vízben megfőztek 3 vagy 4 kiló húst és egy fél kiló kukoricalisztból főtt dolog,⁷⁹ melynek semmi íze. Reggel fél liter tej, este egy kis konzerv hús, kis makaróni és hozzá a nagy szomorúság és kevés vigasztalás. Más egyéb fél liter bort is ettem 1 líráért. 1918. dec. 26-án reggel tej, délben sovány húsleves, polenta,⁸⁰ és hozzá egy kis bort vettem 1 litert nevem napja voltáért. Hej, hol vagy te jó hitvesem, kedves jó édesanyám és apám, kiknek főztjében annyit válogatta. Hej de jó volna most egy kevés is belőle. No de bízok, hogy majd csak hazasegít a jó Isten 1 pár hónap múlva. Azért, amennyire [...]⁸¹Jet tőrök, legyen meg a jó Isten szent akarattya. Haza vágyó ifj. Kiri István.

1918. év dec. 31-én hála jó Istennek ez év utolsó napját is egészségesen megértem. Nagyon nehéz munkánk van. Ezen a héten a szárát hordjuk be. Nagyon sovány rizsa van, még só sincsen benne. Mára esik az eső, este húsleves. Boldog új évet kívánok!

1919. január 1-jén friss jó egészségben vagyok, az étkezés reggel fél liter tej és kenyér, azután felkeltem, felöltöztem, megmosdottam, megfésülködtem, a bajuszt rendbe hoztam. Tíz órakor kenyeret s szalonnát, hagymát ettem, ezután megebédeltem: sovány rizsa és polenta, és azután

78 1918. december 2. – 1919. január 25. között a hadifoglyok és a nemzetiségi légiósok fejadagja: 250 gramm kenyér (400 gramm munkavégzés esetén); 150 gramm friss hús (140 gramm, ha fagyasztott) heti háromszor; 120 gramm tészta vagy 100 gramm szárított hüvelyes; 50 gramm só; hetente egy adag körítés (10 gramm). Heti négyszer (a húsnapok között) 150 gramm bakkala hal vagy 100 gramm sózott hal vagy 100 gramm amerikai húskonzerv vagy egy hering. Juhász 2022: 436. Előtte és utána lásd ibidem 435–436.

79 Puliszka, a Pó-síkság lakóinak jellegzetes étele.

80 Puliszka.

81 Elmosódott és olvashatatlan a szó eleje.

egy kis vett szalonna, azután 1 liter bort ittam (ára 2 líra), azután sétáltam, hozzáfogtam írni ezt a kis listát, de néktek nem írhatok, mert nem szabad, vagyis most nem adtak lapot. Várjuk a szabadulást ebből a nehéz rabszolga életből nagyon sokan mán. Szép kedves jó feleségem, édősapám és édősanyám, Imre és Antal öcsém, boldog új évet kívánok! 1919. év I. hó 1. napján. Rágyújtok egy „popolare” cigarettára. Nagyon szép fényes napos idő van, hűvös idő van.

1919. év január 6-án szomorú fogsági ünnepünk van.⁸² A nap is kisüt és esik az eső. Hideg szeles idő van. Még nem tudjuk, hogy mikor mehetünk mán hazafelé.

1919. II. hó 20-án írtam, Vicenza nevű városban unatkozunk 900-an a határon.⁸³

Inf. Kiri István, prigioniero di guerra 624 Comp. Lavoratori,⁸⁴ Rocchette,⁸⁵ Prov. di Vicenza,⁸⁶ Italia 1919. III. 10. [-] 1919. július 20-án.

Hazaérkeztem az olasz hadifogságból 1919. év október 23-án délelőtt fél tizenkettő órakor. Friss egészségben vagyok.

82 Vízkereszt.

83 Ez a régi határra utal a Monarchia és Olaszország között.

84 Kiri István gyalogos, hadifogoly, 624. munkaszázad. A 624. munkaszázad a Hátországi Főfelügyelőség 1919. május 1-jei kimutatása szerint 188 főből állt, ebből 143 volt magyar, 45 német, ami valószínűleg osztrákokat takar. Chiuppanóban szállásolták el őket, ami a Kiri által említett Piavene Rocchette szomszédjában található. A vicenzai Mezőgazdasági Tanszék megbízásából lövészárkokat temettek be, illetve szögesdrót akadályokat romboltak le. AUSSME, F-11, 126, 5. sz. n. Specchio indicante i reparti lavorativi di guerra, Compagnie e Centurie L. P. comunque presenti nel territorio di propria giurisdizione alla data 1 Maggio 1919.

85 Helyesen Piovene Rocchette.

86 Vicenza megye.

Hazulról kapott levelek 1916–17 évtől

1. 1916. október 28-án írtat Dec. 14-én Kiritől
2. November 28-án = XII. 29.
3. XI. hó 24. írtat XII. 29.
4. XI. 14-én írtat 1917. I. 17-én
5. Fossanóba 1917. I. hó 16 írtat II. 4-én [érkezett]
6. I. 17-én írtat II. 4-én Kiri
7. Lövingertől I. 16. írtat II. 4-én
8. I. hó 21-én írtat II hó 10-én Kiritől
9. I. hó 27-én írtat II. hó 20-án Kispéter
10. I. hó 28-án írtat II. hó 20-án Kispéter
11. I. hó 23. németül írtat II. 20-án Kispéter
12. I. hó 28-án írtat II. hó 26-án
13. II. hó 10-én írtat III. hó 8-án Kiri
14. II. hó 11-én írtat III. hó 8-án Kiri
15. II. hó 20-án írtat III. hó 8-án Kiri
16. II. hó 13-án írtat III. hó 10-én Kiri
17. II. hó 17-én írtat III. hó 10-én Kiri
18. II. hó 22-én írtat III. 13-án Lövingertől
19. III. 3-án írtat III. 30-án Pinerolo
20. III. hó 12-én írtat VI. hó 8-án húsvétko[r]
21. III. hó 18-án írtat IV. hó 21-én Kispéter Tamás
22. III. hó 28-án írtat V. hó 10-én megkaptam Kiri István
23. IV. hó 1-én írtat V. hó 10-én Kiri István
24. IV. hó 8-án írtat V. hó 15-én Kiri
25. IV. hó 24-én írtat VI. hó 5-én Kiri
26. IV. hó 25-én írtat VI. hó 22-én Kiri
27. IV. hó 27-én írtat VI. hó 22-én Kispéter Tamás
28. V. hó 3-án írtat VI. hó 22. Kispéter Tamás
29. V. 15-én írtat júli 30. Kispéter Ferenc
30. V. 21-én írtat július 30. Kispéter
31. Júli 15-én írt Augusztus 17. Kiri
32. VII. 16-án írt kupertás⁸⁷ VIII. hó 17. Kiri
33. VII. hó 22-én írt Augusztus 17-én Kiri Perrero
34. Augusztus 2-án írtat 21-én Kiri Kupertás
35. VIII. hó 15-én írtat IX. 17. Kiri Ádám

87 Borítékos.

Források

Archivio Ufficio Storico dello Stato Maggiore dell'Esercito, Roma (AUSSME), Commissione per l'Interrogatorio dei prigionieri di guerra (F-11), 126, 5, sz. n. Specchio indicante i reparti lavorativi di guerra, Compagnie e Centurie L. P. comunque presenti nel territorio di propria giurisdizione alla data 1 Maggio 1919.

FamilySearch (FS), Horgos, Születési anyakönyv (szül.anykv.), 1894., 131. sz. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:XZ86-R8R> – utolsó letöltés: 2025. május 4.

FamilySearch (FS), Szeged alsóváros, Születési anyakönyv (szül.anykv.), 1886., 1106. sz. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:XZ6X-HG4> – utolsó letöltés: 2025. május 4.

FamilySearch (FS), Szeged alsóváros, Születési anyakönyv (szül.anykv.), 1898., 129. sz.; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-YS8R-BW4> – utolsó letöltés: 2025. május 4.

FamilySearch (FS), Szeged alsóváros, Születési anyakönyv (szül.anykv.), 1898., 794. sz.; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9P63-9DVV> – utolsó letöltés: 2025. május 4.

FamilySearch (FS), Szeged, Halálozási anyakönyv (hal.anykv.), 1905., 162. sz.; <https://familysearch.org/ark:/61903/1:1:6J3W-BDTK> – utolsó letöltés: 2025. május 4.

FamilySearch (FS), Szeged, Halálozási anyakönyv (hal.anykv.), 1915., 29. sz. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6V1P-VTKT> – utolsó letöltés: 2025. május 4.

FamilySearch, Szeged, Házassági anyakönyv (ház.anykv.), 1914., 168. sz. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-L9QF-QFQR> – utolsó letöltés: 2025. május 4.

Dél-Magyarország 1937

Hivatkozott irodalom

Csikvári Antal (szerk.) 1938: *Csongrád Vármegye*. Budapest.

Juhász Balázs 2022: *Hadifoglyok, dezertőrök. Magyar katonák az olasz hátságban (1915–1920)*. Budapest.

Ministero della guerra, Stato maggiore centrale, Ufficio storico (szerk.) 1927: *Brigate di fanteria: riassunti storici dei corpi e comandi nella guerra 1915–1918*. V. köt. Roma.

Négyesi Lajos 2007: *46-os szegedi bakák a tolmeini hídfőben*. Budapest.

Nónay Dezső 1931: *A volt m. kir. szegedi 5. honvéd gyalogezred a világháborúban*. Budapest.

Pintér Tamás – Rózsafi János – Stencinger Norbert 2017: *Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében*. 2. kiad. Budapest.

Pintér Tamás – Stencinger Norbert – Rózsafi János 2022: *„Ó, ti fiúk, barnák, szőkék...”: A 46-os gyalogezred első világháborús emlékezete*. Szeged.